
Владимир КРИВОШЕЈЕВ

**ПРЕТЕНЗИЈЕ ЈАКОВА НЕНАДОВИЋА НА МЕСТО
ВОЂЕ УСТАНКА**

Да ли је фалсификован Карађорђево потпис?

Стравичан, али истовремено и славан чин сече кнезова имао је јасан циљ, али је, као средство, био превише брзоплето планиран. Уместо да заплаши рају и одврати је од већ припреманог устанка, сеча је само долила уље на ватру и убрзала ток догађаја. Већ десетак дана после сече, 2/14 фебруара 1804. године у Орашцу долази до скупа највиђенијих народних представника београдске, рудничке, крагујевачке, смедеревске и јагодинске нахије¹. Најистакнутији кнежеви, свештеници, трговци, домаћини и хајдуци окупили су се на Марићевим јаругама и одлучили „да се Србљи на оружје дижу” и између себе, за вођу тог устанка изабрали Карађорђа. Одмах после збора, устаници су у Орашцу запалили хан. Пламен устанка се брзо проширио по целом београдском пашалуку. На челу устанка, како је и одлучено у Марићевим јаругама, био је Карађорђе. Међутим, нису сви, бар на почетку, познавали ту превласт.

Под директним утицајем догађаја у Орашцу устанак захвата целу централну и источну област београдског пашалука и она убрзо постаје, већим делом, слободна од дахијске стараховладе. Истовремено, а у великој мери без органске везе са њима, устанак почиње и западно од Колубаре, обухватајући свом жестином и ваљевску и шабачку нахију. Врло брзо, захваљујући везама са Хабсбуршком Монархијом и оружју које је одатле стизало², цела та територија се нашла у рукама устаника. На челу војске овог дела Србије био је Јаков Ненадовић Стефановић. Са првим успесима, повећавањем броја људства и оружја, његова моћ је бивала све већа, а нарочито после набавке првог, а потом и другог топа у Србији.³

Уздајући се у своју тренутну моћ, у своје трговачке везе у иностранству и земљи, али и у везе и углед свог покојног брата Алексе, Јаков гаји нескривене жеље да дође на чело целе устаничке Србије. У тим тренуцима такве амбиције изгледају веома остварљиве, тим пре што је Јаков, ко и неке друге вође устанка, гледао на скуп у Орашцу као на догађај од локалног значаја, будући да су се на њему окупили представници дела централних и источних нахија, а не целог београдског пашалука. То је он, у неку руку и био, да би му тек касније ток устанка донео значај за целу Србију. Те амби-

¹ Историја српског народа; V-1, Београд 1981, 25

² Везе за набавку ратног материјала из Земуна успоставио је Јаков Ненадовић преко свог синовца Проте Матеје (Прота Матеја Ненадовић: Мемоари, Београд, Рад 1980. год. 126 и даље на више места). Тим каналима, које је Јаков успоставио за снабдевање војске западне Србије, касније ће снабдевати и целокупну устаничку војску.

³ Види писмо Јакова Ненадовића Вуку Караџићу: АСАНУ 2174; Вукова преписка II, Београд 1908, 365-374; такође и Мемоари 141.

ције, зачете на почетку устанка, Јакова неће напуштати ни касније, када Карађорђева превласт постане јасна и недвосмислена. Он ће, чак, отворено поручивати Вожду „да му као старешина не прелази горе преко Колубаре.”⁴ Може се поставити питање да ли је Јакову, бар на тренутак успело да стварно испољи примат над Карађорђем. Судећи према двама писмима, писаним марта 1804. године, могло би се закључити да јесте, али, неке чињенице доводе у сумњу такав закључак.

Реч, је наиме, о два већ дуго позната и у више наврата објављивана писма, писана испред Шапца 23. марта (4. априла) 1804. године,⁵ упућена двома личностима од великог значаја за даљи ток устанка, митрополиту Стратимировићу и главнокомандујућем славонске границе маршалу Генеину, а у њима се они обавештавају о разлозима за подизање устанка и њиховом току и моли за помоћ. Најважније је да су писма потписана са: „Јаков Стефановић и Ђорђе Кара”. Из саме чињенице да се Јаковљев потпис налази испред Карађорђевог, може се закључити да је Јаков, бар у том тренутку важнији од Карађорђа.

Али, у време писања писама (23. III/4. IV) Карађорђе се налази више стотина километара од Шапца, где се писма пишу, и улази у тек ослобођени Крагујевац.⁶ Према томе, Карађорђе није могао тог 23. марта (4. априла) да буде пред Шапцем и да заједно са Јаковом пише Стратимировићу и Генеину. По свему судећи, писмо је дело самог Јакова Ненадовића. Главни циљ је био тражење помоћи. Да би том писму дао већу важност, свом имену додаје и Карађорђево, али истовремено настоји да ту ситуацију што повољније искористи за себе и остварење својих амбиција. Зато у писмима која пишу двома особама, чији утицај може да буде од пресудног значаја за даљи ток устанка, жели да себе истакне испред Карађорђа. Ово је само једна хипотеза, која има своје реалне корене у Јаковљевим амбицијама са почетка устанка, али не и апсолутна тврдња будући да оригинал ових писама није сачуван, већ само савремени преписи из бечких архива⁷, које је први објавио Алекса Ивић.⁸ Међутим, сматрамо, што се тиче тачности преписа, да се не може сумњати у педантност администрације Хабзбуршке империје која је своју силу заснивала управо на способној администрацији, колико и на оружју.

Зачуђује и чињеница да до сада нико није уочио да Карађорђе тог 23. марта 1804. године није могао да буде у Шапцу заједно са Јаковом Ненадовићем и да са њиме пише та писма. Не само да их није писао већ се са Јаковом Ненадовићем још није ни срео, а у Западној Србији и даље тече независно и без икаквих веза са областима преко Колубаре. И управо ова два писма су подстакла прве везе између два устаничка центра.

Чим су стигли одговори од Стратимировића и Генеина, Прота закључује да их треба показати Карађорђу „јербо се он туче са Турцима тамо а ми горе а ништа се не договарамо”⁹ и тада долази до првих додира између њих. Прота са осамнаест људи креће ка Карађорђу. Њега лично не среће, али се налази са његовим људима и предаје им писма.¹⁰ Из тог сусрета про-

⁴ Вук Караџић: Српска историја нашега времена, 188; Леополд Ранке: Српска револуција, Београд 1975, 99.

⁵ Писма су објављена у више наврата: Алекса Ивић: Списи бечких архива о I српском устанку I, Београд 1935, 68–70; потом, једно од та два писма налазимо и код Родослав Перовић: Први српски устанак-акта и писма, Београд 1978, 60; а оба писма објављује и Велибор Савић: Карађорђе-документа I, Горњи Милановац 1988, 8–10, одакле их и ми преузимамо и доносимо на крају овог текста.

⁶ Миленко Вукићевић: Карађорђе II, Београд 1986, 55.

⁷ „FELD-AKTEN, KRIGÉ FREMDER MACHÉ, FASC. V.” (према А. Ивићу – види напомена 5)

⁸ Види напомена бр. 5

⁹ Мемоари, 143; писма види В. Б. Савић: Карађорђе I, 10–12.

¹⁰ Мемоари, 147

истиче чвршћа веза између два устаничка дела, да би била крунисана сас-танком у Остружници који је трајао од 24. априла до 3. маја (6–15 V). Међу-тим, ни том приликом се нису срели Јаков и Карађорђе, јер док је прота био у Остружници, Јаков је „остао располажући”¹¹ код куће. До првог сус-рета између њих двојице долази убрзо, када Јаков са ваљевском и шабач-ком војском, поштујући одлуку скупштине, и тиме прећутно признајући превласт Карађорђа, креће у опсаду Београда. До тог сусрета је дошло 8/20. маја, и по Протином сећању протекао је врло срдачно.¹²

Тако су се два месеца после „заједничких” писама, први пут срела два претендента у титулу вожда.

I ПИСМО СТРАТИМИРОВИЋУ

Вашеја екселенцији, високопреосвешченјејши господине, всеја Србији архипастиру,

Наша великаја нужда, дезорстне нас творит, пак извјестити нашу по-сљедњу погибелъ којом данас страдамо и терпимо, а зашто је то, то је до-бро познато Вашему архипастирству и самом царском дворцу да у време турскога рата ми цијела Србија јесмо се заклели блаженопочившему цеса-ру Јосифу вјерно служит, од кога смо и оружје примили и крепко против Турака оружје дизали желећи што би имали благог заштититеља дом аус-тријски; и тога лишени бисмо и не знамо зашто нас цар остави у рукама они(х) исти(х) наши(х) непријатеља, које смо ми гонили и њи(х) ову браћу и синове под мач метали царским оружјем. Зато смо до овог времена мора-ли безчислене новце и мито давати и велике насилије, аки Исраилъ во Егип-тје терпити. И то нам није оружије у руке дало; али саде када нам исјекоше кнезове и главне људе јавно казаше да ће сјећи свакога ко је у време рата био од 10 година, за које му како разумемо известно на нас њи(х)ово гроженије и очима видјесмо њи(х)ов с нама поступак сваки своју кућу оста-висмо и у гору одосмо, док се нас скупи не мало число, и честократно (с)њима се побисмо и сваки пут помошчију божијеју, од нас побјеждени би-ше и веће усудисмо се и на градове ударати. Али не знамо какав ће овом дјелу конец бити. За које ми сва Србија, мало и велико, со плачем горко вопијемо Вашој екселенцији, прострите свакија руки Вашија и пријмите нас у отеческаја недра и придстаните у царја и идјеже сам вјеси помошчи нама за сада могли би ш њима војевати и против њи(х) стајати, али после не знамо хоћемо ли одкуд какову помоћ имати. Зато и паки со слезами мо-лимо Ваше архипастирство немој нас целога твога народа упустити да ко-нечно погибнемо и робље да будемо, но покажи велику милост на нас и ми им же сам начином помози нам.

Остајемо у надежди помошчи.

Јаков Стефановић
Ђорђе Кара

II ПИСМО ГЕНЕИНУ

Ваша Екселенцијо! Господине командујући фелдмаршале Генејне, ми-лостиви добротворе хришћана.

Свим хришћанима и другим народима познато је колико си Ти милос-тив и брижан отац, нарочито народу у невољи. А ко је данас под овим сун-цем у већој невољи од нас, свих хришћана који живимо у Србији? А зашто

¹¹ Исто,

¹² Исто, 151–152.

смо у невољи? Биће да је Твојој Екселенцији као и самом царском двору, познато да смо се ми у време последњег рата са Турцима у присуству пуковника Михаљевића заклели свим хришћанима да ћемо свагда верно служити Његовом величанству Јосифу Другом, и да ће и нашим потомцима остати обавеза да се на сваки заповест наследника Његовог царског величанства дигну на оружје против Турака, којом приликом и у коју сврху смо примили и оружје, а и да бисмо у аустријском двору имали добронамерног и сигурног заштитника. Али нама је та заштита остала ускраћена и не знамо зашто нас је цар препустио баш оним нашим непријатељима, које смо царским оружјем и по налогу Његовог величанства прогнали и чију смо децу сасецали; из којег разлога смо, пошто нам оружје није остало на располагању, морали да им плаћамо велике дажбине и трпимо сваку покору. На крају су се Турци још споразумели да чак тирански поступају према нама, да нас као овце воде на клање, па су доиста почели да истражују ко је био официр или фрајкорац, па би овом убили оца, оном брата а трећем неког другог блиског рођака, којом приликом је и немали број нас изгубио живот. Сем тога су на крају сами отворено прогласили да ће побити и сву ону децу којој је за време протеклог турског рата било десет година.

Али чим смо дознали да ове свирепости којима нам се отворено прети, свакако је морао да напусти свој дом и да бежи у шуме. Данас нас је доста на окупу па смо, да би заштитили своје жене и децу, врло често нападали на Турке, које смо уз божју помоћ увек и побеђивали. Сада се, у име хришћанскога народа и цара, усуђујемо да нападамо и сама утврђења али још не знамо како ће се тај подухват завршити и да ли ће нам наш цар бити милостив и стати на нашу страну, па зато лијући горке сузе усрдно молим Твоју Екселенцију, ми, сви хришћани, одрасли и нејач, што овде живимо, буди милостив и имај разумевања за овај хришћански народ, прихвати га као сопствене синове и препоручи нас царском двору, као и њему самом, најмилостивијем монарху, да нам овом приликом колико било помогне. То јест, ако можда Његово величанство не буде вољно да нам пружи своју помоћ, молимо Тебе, милостиви господине, да нам бар код неког другог двора, према сопственом нахођењу, издејствујеш помоћ, па макар то била и сама Porta, јер ми и тако немамо ништа против турског цара, већ смо само против оних који ни сами не слушају свога цара. Зато у Тебе полагамо све своје наде.

У Шапцу, 23. марта 1804.

Јаков Ненадовић и Кара Георгије
са целим хришћанским народом

ASPIRATIONS OF JAKOV NENADOVIĆ TO THE POSITION OF THE UPRISING LEADER

The science has for many years been well aware of two letters which were written on March 23rd 1804 in Šabac by Karadjordje and his commander in chief Jakov Nenadović. But the attention was not payed to the fact that on that very day Karadjordje had been 300 km away from Šabac and had been conquering Kragujevac and met Jakov for the first time a month and a half later on May 8th near Belgrade.

Judging by the all facts, these two letters were written to the metropolitan Stratimirović and marshal Genein by Jakov himself and Karadjordje signed them to give more importance to the letters. However, he put his signature before Karadjordje's one to emphasize himself more because at that time Jakov had the ambitions to be Vožd (leader).

These two controversial letters are enclosed to the paper.